

MAGYAR-HOLLAND SZEMLE

TÁRSADALMI ÉS KÖZGAZDASÁGI LAP

FELELŐS SZERKESZTŐ:
VIDOR MARCEL

Szerkesztőség: VIII., ÜLLŐI-ÚT 4.
Kiadóh.: VILMOS CSÁSZÁR-ÚT 78.
TELEFONSZÁM: J. 461—97—98—99.

Hollandia gyarmat-birtokairól

Irta: Szalay Károly

Annyiszor hallunk és olvasunk Hollandiának kimeríthetetlen gazdagságu kelet- és nyugatindiai birtokairól, mint ez aránylag kis nemzet páratlan vagyonosságának századok óta bőven csörgedező forrásairól, hogy nem lesz talán érdekesség nélkül való, egyet-mást elmondani e tárgyról olvasóinknak.

A Kelet mesés gazdagsága már az ókorban erősütemű versenyre készítette a föníciaiakat, görögöket és rómaiakat, mely versenyt, a középkorban portugálok, spanyolok, hollandok és angolok vívtak meg egymással, s a 17. században végül is a hollandok kerültek ki belőle győztesekként. Mint tenger-melléki nép, a holland is, főképp kereskedelemre volt utalva a középkor századaiban, de a kereskedelmi utirány eleinte csak a Keleti- és Közép-tengeri tájakra szorítkozott, majd az angolok nyomán s ezeket tulszárnyalva a Kola-félszigeti Archangelig terjeszkedett, de inkább áruszállítás, semmint kereskedés céljából. Fát, vasat, gabonaneműeket szállítottak a Keleti-tenger mellékéről; bort, déligyümölcsöt, kősöt délfelől; míg halat, főzött söt, vaját és szövött árukat saját országukból. 1590 táján már átmerészkedtek a Gibraltar-szoroson is, itáliai tengerparti városoknak szállítva gabonát; sőt 1598 körül s francia lobogó alatt már a török kikötőkben is fel-fel-tünedeztek. Ugyanezen időtájban már a Zöldfoki szigetekig is elhajóztak árukért, sőt, mint a portugálok vetélytársai már Felső-Guinea partjain is kikötöttek s egész Braziliáig kiterjesztették hajózásukat. S ha meggondoljuk, hogy mindezek egy s ugyanazon időben történtek, amikor e maroknyi nép élethalál-harcát vívta a spanyol zsarnokság ellen (1568—1648) s hogy nem egyszer a francia, angol és spanyol hajóhadak s a német és osztrák elnyomás ellen is kellett küzdeniök: lehetetlen nem álmélnodnunk e dicső kis nemzet páratlan életenergiáján, melyet a rájuk szakadó veszélyek valóban csak növelni tudtak. Pedig mindezek csak előjátékainak látszanak a csakhamar bekövetkezett hatalmas gyarmat-hóditásoknak, melyek tulnyomó része, mai napig, Hollandia legnagyobb erőforrása.

A 16. század végéig spanyol és portugál hajósok szállították Európának a fűszerfélét, többnyire Indiából. Az idevaló hajózástól sokáig visszatartotta a hollandokat a hosszú ut, a viharos tenger s a kalózoktól való félelem, de kiváltképpen a spanyolok és portugálok féltékenysége, melyet II. Fülöp 1585-ben azzal is tetézt, hogy a holland hajóknak megtiltotta a spanyol és portugál kikötőkbe való benajózást, ami annál kellemetlenebb volt, mivel a Jó Reménység fokán át vezető keletindiai ut egyik főállomása Lisszabon volt. Ekkor kísérelték meg a hollandok az Indiába való eljutást Északon át, a Behring-szoroson keresztül, de ami nem sikerült, bár az e végből kiküldött három expedíció vezetői De Rijp, Heemskerck és Willem Barentsz örökre beirták nevüket a felfedezések történetébe (1596/97).

Ugyanezen időben a néhány amsterdami kereskedő által megalapított „*Compagnie van Verre*“ (Landen) Afrika megkerülésére küldött ki négy hajót (1595) Cornelis de Houtman és Pieter Dirksz Keyser vezetése alatt, amely expedíciónak sikerült is eljutnia Indiába, habár nagy veszteségek árán is, mert a két év és négy hónapig tartó oda- s visszautazásban elveszett a legénység kétharmada s maga Keyser is. De az Indiába vezető ut megnyílt s a portugálok többé nem jöttek számításba. 1598-ban egy másik expedíció is megtette ez utat, s ez időtől kezdve egyre-másra alakultak az indiai kereskedelemre vállalkozó társaságok, melyeknek egymással való versengését megunván, a holland kormány 1602-ben „*Vereenigde Oost-Indische Compagnie*“ néven egy társaságba olvasztotta egybe őket. Hollandia elsősorban ezen társaságnak köszönhette keletindiai birtokait, amelynek egyelőre 21 évre jogot biztosított az egyedülvaló kereskedelemre Indiával, úgy a Jó Reménység fokán, valamint a Magelhaens-uton át s felhatalmazta, hogy a holland „*Staten Generaal*“ nevében szerződéseket köthessen bennszülött fejedelmekkel, erődöket építhessen, katonaságot tarthasson, hivatalnokokat nevezhessen ki, sőt azt is megengedte neki, hogy pénzt veressen. A legfőbb ügyvezetés egy tizenhéttagú bizottságra ruháztatott át, s hogy az együttműködés zavartalan legyen, egy „*gouverneur generaal*“-ra bízott az India feletti őröködés, oldalán egy tanácsesal: „*Raad van Indie*“. Az első kormányzó Pieter Both volt 1610-től 1614-ig.

Nincs terünk arra, hogy nyomon kövessük a majdnem másfél százados küzdelmeket, melyek árán sikerült Hollandiának megszerezni a ma *Insulinde* névvel nevezett keletindiai gyarmatait s a ma már inkább tehertételként szereplő nyugatindiai területet Guyanában (Surinám és Curaçao). Meg kell azért elégednem annyival, hogy futólagosan ismertetem e küzdelem főbb eredményeit, mintegy feltüntetésül annak, hogyan változnak meg idők folyamán egyes nemzetek birtokállományai s hogyan kénytelen a jog kitérni az

erő elől, legalább is addig, míg maga ez erő is nem válik kérdésessé.

Már a 16. század utolsó éveiben megvetették lábukat a hollandok Jáva és Borneo egyes pontjain, de az igazi hódítás csak a Keletindiai Társaság megalakulásával indult meg, amikor Waerwyck, van Der Hagen és Matelief hajói a portugál flottát legyőzték s a Molukkok és Banda-szigetek nagy részét hatalmukba kerítették; majd P. Both főkormányzó Jáva nyugati partján próbált szerencsét s Jakatrában telepet létesített. Itt azonban már a „kiállhatatlan angolokkal“ találta magát szembe, akiket csak a nagynevű J. Pieterszoon Coen-nak sikerült (1613—23—27—29-ben) onnan eltávolítani, aki önérzetesen azt írta fellebbvalóinak, hogy „ne vitatkozzatok, ne ijedjete meg ellenségeitektől; itt Indiában nagy dolgokat lehet véghezvinni!“ S valóban, e főkormányzó vas kézzel vitte véghez a legjelentősebb hódításokat, nem riadva vissza a kegyetlenkedésektől sem a bennszülöttekkel, japánokkal és angolokkal szemben. Utóda, Antonie van Diemen 1641-ben elűzte a portugálokat Malakkából s elfoglalta Ceylonban ezek legfőbb erődtímenyeit s Formósát is biztosította a hollandoknak, mint a Chinával való kereskedelem bázisát. Az ő kormányzása alatt fedezte fel Abel Tasman Van Diemenslandot (ma Tasmania) és Uj Zeelandot s ő hajózta először körül Niew Hollandot is, melyről megállapította, hogy az nem függ össze a déli sarkvidékkel. Az ezután következett kormányzók a 17. század közepe táján már Sumatrától Celebesig s Borneoig, sőt Uj Guineáig jóformán az összes szigeteket a Keletindiai Társaság birtokába vették.

A keletindiai gyarmatosítással majdnem egyidejűleg Nyugat-India felé is szerencsét próbáltak a hollandok s az ideirányuló kereskedelem monopóliumát a Nyugatindiai Társaság nyerte el 1620-ban s e társaság 1637 és 1644 közt értékes területeket szerzett Braziliában Johan Maurits Nassau győzelmei által. A spanyolokkal és portugálokkal vívott sok tengeri ütközetek közül különösen nevezetes volt a Piet Hein admirális által aratott győzelem 1628 szeptember 9-én a spanyol „ezüst flotta“ felett a cubai Matanzas öbölben, amikor is 15 millió forintnyi ezüst és arany jutott a győző kezébe, melyet a spanyol gyarmatok évenként egyszer szoktak át küldeni Európába az anyaországnak. Azonban a Nyugatindiai Társaság sohasem tudott prosperálni s az 1661-ki hágai békében a brazíliai birtokok hivatalosan is átmentek a portugálok tulajdonába, bár az utolsó telepet, Reciefet, már 1654-ben kénytelenek voltak feladni a hollandok.

A hollandi oktatásról

A diadalmas német-francia háboru után mondta Bismarck, a hatalmas vaskancellár, hogy ebben a háboruban a dicsőséget és győzelmet a germán fajnak nem annyira a katonák, mint inkább a német „Schulmeisterek” szereztek. Hasonlóképen mondhatjuk, hogy Hollandiának bámulatos erkölcsét és az élet berendezéséhez való kitűnő tulajdonságainak sziklaszilárd alapjait, a holland „Onderwijzerek” (néptanítók), ezek az egyszerű, de magas intelligenciájú emberek vették és vetik meg. A holland Onderwijzer teljesen az iskolának él. A falusi tanító, ha iskolai munkáján kívül esetleg gazdálkodik, ebben a tekintetben is utmutatója népének és növendékeinek. Hogy a holland tanító ennek a nagyszerű és nehéz hivatásának élhessen, ebben a hatóságok, az iskolafenntartók és a közönség is segítségére van. Így például Hollandiában, noha az iskolák legtöbbször felekezeti jellegűek és a hithez való ragaszkodás és a vallásosság ápolása hatja át az egész oktatási rendszert, a holland tanító kántori teendőket nem végez. Ezzel a funkcióval nem zavarják meg a tanító iskolai munkáját. Ahol az eklézsia olyan szegény, hogy külön kántort nem tarthat, ott egy zenéhez értő presbyteri tag teljesíti a kántori teendőket tiszteletből. A holland Onderwijzert „Meester”-nek is nevezik és ahogyan az eredmények tanusítják, a holland tanító igazi mester a maga szakmájában. Példa erre az ottani olvasástanítás, mert a holland szavakat és hangokat, az angol és francia nyelvhez hasonlóan, nem úgy ejtik ki, mint ahogyan leírják azokat. Például ez a szó: Zaterdag (szombat) kiejtve: Száterdáh. Vagy: goeden dag (jó napot) kiejtve: hud dach. E kiejtési eltérés miatt itt nem lehet alkalmazni a könnyű hangoztatási módszert, és mégis az ott tartózkodó magyar gyerekek is félév alatt megtanultak hollandul olvasni. Megnehezíti a holland „Meester” munkáját az a körülmény is, hogy az ottani népiskolákban a gyerekeket nem terhelik tankönyvekkel. A holland szülőt tehát, ilyenkor tanév elején nem aggasztja az a gond, hogy gyermekei részére miként szerzi meg a drága tankönyveket.

Fodor Ignác.

Hat holland képviselő

Gellért Aranka írja az *Ujság*-ban:

Jelen voltam a hollandi alsóház-twede Kammers megnyitására, dr. Frida Katz képviselő jóvoltából, aki öt másik képviselő kollegáját ismertette meg. Szeretnék a magyar asszonyoknak írni valamit a — hat hollandi képviselőről, gyönyörű puritán jellemükről, határtalan lelkesedésükről, hogy tudnak dolgozni tiszta altruizmusból szerencsétlen sors-üldözött embertársaikért, nőkért, férfiakért egyaránt! Boldog, irigylésreméltó Hollandia, ahol a férfiak értékelni tudják a hozzáértő, nagyműveltségű nők szociális munkálkodásukat s ahol vállvetve együtt dolgoznak e szép mottóért: „Tedd másnak, amit magadnak kívánsz“.

Dr. *Frida Katz* egyike a legkitünőbb jogászoknak, Amsterdamban van ügyvédi irodája s a christian historical párt küldte be a képviselőházba. Érdekesnek találom megemlíteni, hogy a legnagyobb nehézségeket le tudta küzdeni, hogy egy igen jómódu hollandi pár egy szegény magyar gyermeket adoptálhasson.

Suze Hroneweg képviselő szocialistapárti. Tanító, az összes volt tanítványai szeretettel említik rendkívül széleslátókörű ismereteit, amiket könnyedén tudott tanítványaiba átplántálni. A szegények legnagyobb istápolója s mindent kijár nekik, hogy a legszegényebb is kényelmesen taníttathatja gyermekeit, sőt gondoskodik meleg ruházatukról és más egyéb kényelmükről is! Nagyszerű szónok s érveléseivel mindenkit meggyőz!

Dr. *de Vries-Bruins* szintén szocialistapárti, orvosnő, aki zseniális újításokat hozott be a hollandi és a holland-indiai iskolákban, a higiénikus berendezéseket illetőleg. Szavának igen nagy súlya van s minden propozícióját komoly megfontolás tárgyává teszik és igen gyakran elfogadják.

Annie Meyers római katolikuspárti, akinek áldásdus munkáját a népjólét terén, mindenütt szeretettel emlegetik.

Dr. *Bakker-Vort* szabad demokratapárti, ügyvédi irodáját feladta, hogy tisztán a politikának éljen s képviselői honoráriumának negyötöd részét jótékony célra áldozza. (5000 hollandi forint a fizetése egy képviselőnek.)

Mevrouw Westermann liberálistpárti, tanító volt, jelenleg Hollandia legjobb női szónoka s most életét a közjónak szenteli s különösen sokat az elhagyatott gyermekekért áldoz s fáradozik.

Mindebből azt látjuk, hogy a nők igen mélyreható munkát tudnak végezni s az állam ügyeiben éppoly biztonsággal lehet számítani buzgó tevékenységükre, mint bármely más téren s Hollandia nem számított rosszul, amikor a közügyekbe ilyen szép számmal bevonta a nőket is!

Weder is de herfst gekomen . . .

(*Itt van az ősz, itt van ujra! . . .*)

(*Petőfi fordítás.*)

Weder is de herfst gekomen,
Dien ik altijd schoon weer vind.
Waarom, moge Gode weten,
Maar door mij wordt hij bemind.

Buiten zit ik op den heuvel
En mijn bliken waren rond,
Luist'rend hoe de blaadren vallen,
Zachtkens rits'lend op den grond.

Vriend'lijk lachend tot de aarde
Blikt het milde zonnelicht,
Zooals naar insluimernd kindje
Moederlief haar oogen richt.

Slapen gaat ook slechts de aarde
In den herfst en sterven niet;
't Is ook slaap maar en geen ziekte
Die haar uit de oogen ziet.

Zij heeft van haar fraaie kleeren
Zachtkens, langzaam zich ontdaan;
Die zij aantrekt als de lente,
Hare ochtend, weer breekt aan.

Slaap dus maar, natuur, gij schoone,
Slaap maar tot de ochtend gloort,
Laat vervuld zijn Uwe droomen
Van wat U het meest bekoort.

Zachtkens tokkelen mijn vingeren
Op de snaren mijner luit
Droom'rig klinkt mijn zang — Uw slaaplied, —
Als een wiegelied geluid.

Liefste, vlij je aan mijn zijde,
Zit hier zwijgend naast mij neer,
Tot mijn liedekens vervloeien
Als een windje boven 't meer.

Zacht, o zacht, wanneer Uw mondje
Kussend mijne lippen raakt,
Dat door ons niet uit haar droomen
Sluimer'nde natuur ontwaakt.

Magyar-holland krónika

Vreede Jan kitüntetése

A kormányzó *Vreede Jan* németalföldi királyi alkonzulnak, a „Magyar Holland Társaság“ főtitkárának, a hollandi magyar gyermeknyaraltatási akció körül szerzett érdemei elismeréséül, a magyar vörös kereszt érdemkeresztjét adományozta.

Előadás a modern holland építészetéről.

A Magyar Mérnök- és Építész-Egylet mű- és középítési szakosztályának ülésén *Bierbauer Virgil* dr. sikerült, vetített képekkel kísért előadást tartott a modern holland építészetéről, amelyet a Hágában ülésezett XI. nemzetközi építészkongresszus kapcsán ismert meg. A nálunk csak könyvekből és képekből ismert modern — konstruktív — stílus alkalmazása Németalföldön nem szórványos jelenség, hanem széleskörű irányzat, harminc év konzekvens munkájának értékes gyümölcse. Ez a nálunk szeszélyesnek tartott stílustörekvés Hollandiában, az olcsó és tetszetős építkezés hazájában, már csak azért is népszerű, mert ott jóval korábban terjedtek el a vasbetonszerkezetek. Az ilyen modern stílusban épült házak falai egyébként jóval vékonyabbak, mint a miénk, igaz, hogy a holland téglá is jóval megbízhatóbb — teherbirása kétszerakkora — mint a magyar. A modern stílus további kialakulásában és elterjedésében jelentős érdemeket szerzett holland építészek reprezentatív alkotásának bemutatásával és méltatásával fejezte be *Bierbauer Virgil* dr. élénk figyelemmel kísért és meleg tapsal honorált előadását.

Hamis hollandi tizforintosok

A fővárosi pénzügyintézetekhez bizalmas közlés érkezett, hogy a Jávai Bank által kibocsátott holland-indiai bankjegyekből hamisított 10 forintosok kerültek forgalomba. A hamisított bankjegyek viznyomása teljesen hiányzik, a papirosa gyengébb minőségű és nem olyan sima, mint az igazi.

Einthoven halála

Hollandia elvesztette legnagyobb tudósainak egyikét: *W. Einthoven*-t, a leideni egyetem híres élettanárát. 1860-ban született Samarang holland-indiai gyarmaton, eleinte szemészettel foglalkozott s *Douders*-nek lett tanársegéde, kinek ajánlatára hívták meg már 26 éves korában a leideni főiskola élettani tanszékére, hol mostan bekövetkezett haláláig működ-

dött. Nevéhez fűződik a legmodernebb szívvizsgálati módszer: az *elektrodiagraphia*. Már 1856-ban mutatta ki Koelliker, hogy a szívizom összehuzódás közben aktiv villamosáramot fejleszt, persze oly gyöngét, hogy a legfinomabb műszerekkel alig lehetett megmérni. Haladást jelentett Bureh és Lippmann kapillar-elekrométerje, de ez nagyon nehézkes volt s az eredményeket csak hosszadalmas átszámítás útján lehetett megkapni. Ekkor gondolta ki Einthoven huross galvano-méterét, mely egy csapásra oldotta meg az összes nehézségeket. Nemcsak hogy egyszerű s biztos módon méri a legkisebb villamosáramot, de azonnal fel is rajzolja egy papírlapra és ezen az elektrodiagrammon aztán a legfinomabb változások is kényelmesen tanulmányozhatók. Új korszaka nyílt meg ezzel a szív élettani és kórtani vizsgálatának. A belső mechanizmus, a működésnek egyes fázisai csak most váltak ismeretessé. A szabálytalan szív működés, az arrhythmia, talányai most nyertek megfejtést: csakis az elektrodiagramm tudja megállapítani, hogy valamely megváltozása a rythmikus szív-összehuzódásnak komoly szívizommegbetegedés jele-e, vagy pedig csak jelentéktelen vezetési zavar. A huross galvano-méter egyébként nemcsak orvosi téren, hanem a fizikában is fényesen bevált és feltalálójának még életében hozott sok hirt s dicsőséget. Számos tudományos testület disztagjává választotta és 1924-ben nyerte el a tudományos elismerésnek legdicszesebbjét: a Nobeldíjat.

Dr. R. I.

Magyar-holland nász

Demény Sárkát, Demény Károly államtitkár és neje, született *Meszleni Mendelényi Mária* leányát eljegyezte *Jonkheer Mr. W. C. A. Alberda van Ekenstein*, néhai *Jhr. W. Alberda van Ekenstein*, volt felsőbirósági elnök és özvegyének, született *Henriette Herbig* fia Groningenből (Hollandia). A magyar társadalom osztatlan örömmel fogadta ennek az eljegyzésnek a híret, amely családi vonatkozásban is kifejezi a magyar-holland barátság őszinteségét.

Egyetemi hír

Nymwegen hollandiai város egyetemén kibővitik a teológiai fakultást, amelyen a jövőben világiak is hallgathatják a teológiát. Ugyanezen az egyetemen külön hittudományi tanfolyamot is rendeznek, amely a hittudományi tételeknek a gyakorlatban való alkalmazását fogja ismertetni. Ez a tanfolyam két esztendőre lesz és hallgatói oklevelet nyernek.